

Provádění výchovy ke zdraví

Autor: Bc. Lenka Musílková, TOM 3103 REJNOCI

OBSAH

PROVÁDĚNÍ VÝCHOVY KE ZDRAVÍ	2
1 ÚVOD.....	2
2 ZÁSADY VÝCHOVY KE ZDRAVÍ.....	2
3 ČLOVĚK A PROSTŘEDÍ.....	3
3.1 PŮSOBNÍ FAKTORŮ PROSTŘEDÍ NA ČLOVĚKA	3
4 ZDRAVÍ - NEMOC	4
4.1 ZDRAVÍ.....	4
4.2 NEMOC	4
4.3 PATOGENNÍ FAKTORY ZE VNÍŠNÍHO PROSTŘEDÍ	4
5 ZDRAVOTNÍ PROBLÉMY, KTERÉ SE MOHOU VYSKYTOVAT U DĚTÍ	7
6 RIZIKOVÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZDRAVÍ	8
6.1 STRES (ZÁTĚŽ).....	8
6.2 ALKOHOL	9
6.3 KOUŘENÍ	9
6.4 DROGY	9
7 NEBEZPEČÍ PŘI POBYTU V PŘÍRODĚ.....	10
8 OCHRANA ZDRAVÍ – HYGIENA PROSTŘEDÍ.....	12
8.1 OCHRANA ZDRAVÍ	12
8.2 HYGIENA PROSTŘEDÍ	13
9 ZDRAVÝ ŽIVOTNÍ STYL A ZDRAVÁ VÝŽIVA U DĚTÍ	14
9.1 OBECNÁ PRAVIDLA ZDRAVÉ VÝŽIVY	14
9.2 PROBLÉMY STRAVOVÁNÍ U DĚTÍ	14
10 ZDRAVOTNÍ RIZIKA Z POTRAVIN – SALMONELÓZA A BOTULISMUS	15
11 ZDRAVOTNÍ RIZIKA SPOJENÁ S CESTOVÁNÍM	16
12 POHYB PRO ZDRAVÍ	17
13 POUŽITÁ LITERATURA.....	18

Provádění výchovy ke zdraví

1 Úvod

Podpora zdraví je spojena se zdravotní výchovou, která je považována za nejefektivnější preventivní metodu. Cílem zdravotní výchovy je pozitivně ovlivňovat chování lidí k udržení a osvojení správných zdravotních návyků a zdravého způsobu života. Výchova ke zdraví zahrnuje činnosti, jejichž cílem je zvýšit zdravotní uvědomění obyvatel, rozšířit znalosti o faktorech, které ovlivňují zdravotní stav, naučit lidi žít zdravějším životním stylem, o své zdraví pečovat a být za něj zodpovědní. Dalším důležitým úkolem výchovy ke zdraví je poskytnutí informací o tom, jak správně poskytnout první pomoc.

2 Zásady výchovy ke zdraví

Efektivnost výchovy ke zdraví je podmíněna splněním hlavních zásad při jejím působení.

Činnost musí být:

- Soustavná, systematická a komplexní
- Cílená vzhledem k věku, vzdělání a konkrétním problémům jedince v oblasti zdravotní, psychické, společenské a sociální
- Aktualizovaná nejnovějšími poznatky z oblasti vědy a výzkumu
- Respektující životní prostředí
- Založená na osobní zainteresovanosti jedince

Výchova ke zdraví se zaměřuje na:

- Jednotlivce zdravé, nemocné, ohrožené
- Skupiny obyvatelstva s ohledem na věk a onemocnění
- Komunitu- školy, města
- Celou populaci

3 Člověk a prostředí

3.1 Působení faktorů prostředí na člověka

Lidský organismus je v neustálé interakci s prostředím, které aktivně od počátku své existence přizpůsobuje svým potřebám.

Prostředí působí na rozvoj nebo potlačení dědičných vloh, ovlivňuje tělesnou i duševní stránku člověka.

Rozdělení vlivů prostředí na zdraví člověka

- fyzikální – hluk, vibrace, různé druhy záření, vlhkost, tlak
- chemické – žíraviny, jedy, dráždivé látky
- biologické – mikrobi, viry, paraziti, zeleň
- životospráva – strava, alkohol, kouření, drogy
- společenské – sociální zabezpečení, rodina, školní a pracovní kolektiv, umění, kultura

Člověk se změnám prostředí stále přizpůsobuje – *adaptuje*

Adaptační meze ovlivňuje:

- Celkový stav organismu - aktuální zdravotní situace, věk, způsob výživy, pohlaví (např. pacienti se srdečními chorobami hůře snášejí znečištění ovzduší, ženy hůře snášejí otřesy působící na celé tělo)
- Doba, ve které faktor působí (dusičnany v potravě jsou velmi nebezpečné pro kojence, k poškození plodu dochází na počátku gravidity)
- Druh činnosti (fyzická práce snižuje rušivý účinek hluku a snižuje nároky na teplotu prostředí)
- Tolerance organismu k danému faktoru (lidé žijících ve velehorách snášejí vyšší dávky radiace)

4 Zdraví - nemoc

4.1 Zdraví

Zdraví je stav, kdy je zajištěna rovnováha vnitřního prostředí organismu s vnějším okolním prostředím. Je to stav celkové tělesné, duševní a sociální pohody, kdy je člověk prospěšný sobě i svému okolí.

Pojem zdraví obsahuje tři složky:

- Tělesnou a psychosociální integritu
- Nenarušenost životních funkcí a společenských rolí
- Adaptabilitu ve smyslu fyziologické a sociologické homeostázy

4.2 Nemoc

Nemoc je stav, kdy je z různých příčin porušena rovnováha mezi organismem a prostředím, což se projevuje různými poruchami fungování organismu.

Etiologie = nauka o příčinách nemoci

Patogeneze se zabývá mechanismem vzniku chorobných změn a jejich vývojem

4.3 Patogenní faktory zevního prostředí

Fyzikální faktory

- nepříznivý vliv pohybu (kinetózy u řidičů z povolání, imobilizační syndrom u ležících)
- sluneční svit, vysoká teplota (úpal, úžeh)
- nízký atmosférický tlak (vysokohorská nemoc u horolezců)
- zásah elektrickým proudem (fibrilace srdečních komor)

Chemické faktory

- znečištění ovzduší (dýchací potíže, alergie)
- chemické přísady v potravinách (rakovina)
- alkohol, drogy (jaterní cirhóza)

Biologické patogeny (viry, bakterie, paraziti, houby, živočišné jedy)

Viry – nebuněčné organismy, neschopné se samostatně rozmnožovat.

K rozmnožování využívají genetický aparát hostitelské buňky.

Virové nemoci zvířat – vzteklina, slintavka, kulhavka, myxomatóza

Virové nemoci člověka – chřipka, rýma, zarděnky, plané neštovice, dětská obrna, virový zánět jater (žloutenka), mononukleóza, AIDS

Baktérie

Prvobuněčné organismy, v ekosystému plní významnou funkci rozkradačů, člověkem jsou využívány kvasné procesy (alkoholové, mléčné kvašení).

Patogenní bakterie – způsobují nemoci

Cesty nákazy - infekce

- vzduchem - kapénková infekce (angína, spála, zápal plic, tuberkulóza)
- potravou, vodou - alimentární cesta (salmonelóza, tyfus)
- otevřenými ranami (tetanus)
- pohlavním stykem (kapavka, syfilis)

Paraziti

- prvoci (malárie, spavá nemoc)
- ploštěnci (tasemnice, motolice)
- hlísti (škrkavka, roup, svalovec)
- roztoči (klíšťová encefalitida)

Houby

- dermatomykózy (plísňové onemocnění kůže)
- houbové jedy (aflatoxin)

Psychosociální faktory

(rasová nebo etnická příslušnost, hustota obyvatel, zaměstnání, způsob života)

Mohou být příčinou duševních chorob:

- **neurózy** – lehčí poruchy nervové činnosti (fobie, deprese, hysterické záchvaty, hypochondrie)

- **psychózy** - závažné poruchy v chování, změna vztahu k okolí i k sobě samému (schizofrenie - rozštěpení osobnosti, paranoia – vidiny, maniodepresivní psychóza - střídavé projevy deprese a činorodosti)
- **psychosomatické choroby** (žaludeční vředy, vysoký krevní tlak, astma)
- **somatické funkční poruchy** - potíže bez chorobného nálezu na vnitřních orgánech (žaludeční neuróza, neurocirkulační astenie, mentální anorexie)

Genetické faktory

Lidská populace je vystavena ve větší nebo menší míře obecným rizikům určitých onemocnění, nemoc však propukne pouze u těch, kteří mají k těmto chorobám individuální, geneticky určenou (determinovanou) náchylnost.

Někteří jedinci v populaci jsou např. vybaveni „ochranným genem“ proti ateroskleróze a tím je u nich výrazně sníženo riziko vzniku infarktu. Některé další nemoci (rakovina, hypertenze, chronická dušnost) jsou výrazně ovlivněny dědičností.

Poruchy imunity

Imunita – obrana organismu proti infekci

Nespecifická – vrozená, přirozená odolnost, je nezávislá na předchozím kontaktu s cizorodým materiálem

Specifická – získaná během života, vznik specifických protilátek (imunoglobulíny)

Imunodeficiency

AIDS (acquired immunodeficiency syndrome = získaný syndrom selhání imunity)

Má virový původ (HIV) a velmi špatnou prognózu (nevyléčitelný).

5 Zdravotní problémy, které se mohou vyskytovat u dětí

Diabetes mellitus I. typu

Diabetes mellitus (cukrovka) je onemocnění vyskytující se pouze u dětí, při kterém organismus není schopen udržet koncentraci krevního cukru (glukózy) v krvi v normálních mezích (3,5 -6,0 mmol/l). U diabetes mellitus I. Typu organismus postupně ztrácí schopnost produkovat inzulin. Podstatou této ztráty je pravděpodobně autoimunitní zánět vedoucí k destrukci buněk produkujících inzulin. Jedinou možnou léčbou tohoto onemocnění je dodávat tělu inzulin. Příznaky diabetu u dětí se mohou projevit například podrážděností, zvýšenou žíznivostí, zvracením, u malých dětí pomočováním, tělesnou slabostí, silnými pocity chladu a hubnutím. Důležité pro tyto děti je ***dodržování speciálně upraveného jídelníčku a co nejmenší vystavení stresovým situacím.***

Coeliakie

Coeliakie je přecitlivělost vůči lepku (glutenové frakci), který je přítomen v pšenici a žitě, méně pak v ječmeni a ovsu, špaldě a prosu. V důsledku této přecitlivělosti dochází k poškození tenkého střeva a k malabsorbci živin. Důležité je dodržování přísné ***bezlepkové diety***. Především u dětí se může objevit ***nesnášenlivost bílkovin kravského mléka***. Bylo zjištěno, že svým složením se nejvíce blíží lidskému mléku např. mléko kozí.

Atopický ekzém

Atopický ekzém je velmi častým onemocněním. Nemoc se obvykle objevuje u dětí, jejichž rodiče sami trpí alergickými sennými rýmami nebo záněty spojivek. Jedná se o chronický, silně svědivý povrchní zánět kůže s různým průběhem. Atopická dermatitida mladistvých se projevuje symetrickou vyrážkou na obličeji, zádech, loktech a pod kolenním kloubem (suchá zarudlá, zbytnělá, šupinatá a rozškrábaná kůže, silné svědění a skvrnami). Důležité je dítě nevystavovat stresovým situacím, které přispívají k rozvoji nemoci. Dále je nutné ***nevystavovat dítě extrémně vlhkému nebo suchému klimatu, vhodné je bavlněné oblečení, pobyt u moře nebo na horách.***

6 Rizikové faktory ovlivňující zdraví

6.1 Stres (zátěž)

Takový stav organismu, kdy přesáhnou změny v prostředí normální adaptační schopnosti organismu, organismus mobilizuje své možnosti, vydává více energie než obvykle k překonání nepříznivé situace. Stres je u člověka vlivem silných emocionálních prožitků (strach, bolest, vzrušení), doprovázen zvýšenou produkcí hormonů podvěsku mozkového a nadledvinek.

Druhy stresu:

- **Eustres** – pozitivní zátěž, která v přiměřené míře stimuluje jedince k vyšším a nebo lepším výkonům
- **Distres** – nadměrná zátěž, která může jedince poškodit a vyvolat onemocnění

Tyto hormony vyvolávají výrazné funkční změny – zrychlení srdeční činnosti a dýchání, zvýšení krevního tlaku, zvyšování hladiny krevního cukru. Smyslem těchto změn je připravit organismus na velký výdej energie (příprava zvířete k boji, útěku nebo pronásledování). Člověk ovšem žije ve společnosti a nemůže reagovat jako živočich v přírodě, a proto se tyto osvědčené reakce mívají účinkem (člověk nemůže reagovat útekem, bojem). Časté citové konflikty a stavy nervového napětí se u dnešního člověka podílejí na vzniku tzv. **civilizačních nemocí** (zvýšený krevní tlak, infarkty degenerativní cévní choroby, žaludeční vředy).

Duševní zátěže = mentální stresy – příčinou mohou být problémy v rodině, ve škole, v kolektivu, v dopravě (vznik neuróz, psychóz).

Ochrana proti stresu = **trénink** – stresové situace se opakují pravidelně a organismus je postupně zvládá, stresové odpovědi postupně slábnou a organismus se adaptuje.

Příkladem je **otužování** – první studená koupel působí značný stres, když pravidelně opakujeme, můžeme se např. v lednu koupat (otužilci). Zdravý pohyb a otužování u dětí můžeme rozvíjet např. **ranní rozvíčkou s cvičením a koupáním v řece (na letních vodáckých táborech)**.

6.2 Alkohol

Požítí většího množství alkoholu vede k opilosti, dlouhodobé zneužívání vede k závislosti na alkoholu (alkoholizmus). Alkoholizmus je stav, při němž je postižený závislý na alkoholu, a pokud jej nemá, objeví se abstinenční příznaky. **Abstinenční syndrom** je definován jako souhrn příznaků, které jsou důsledkem odnětí, respektive nedostatku drogy, na níž je vytvořena závislost. Abstinenční syndrom rozlišujeme na fyzický a psychický. **Psychický** se projevuje neklidem, podrážděností, úzkostí, emoční labilitou, skleslostí, depresemi atd. **Fyzický** abstinenční syndrom se projevuje bolestí svalů, kloubů, průjmem, zvracením, slzením atd. Základním právem každého člověka je právo na zdraví a na kvalitu života. Ochrana a podpora zdraví a kvality života dětí a mládeže jsou zakotveny v Úmluvě OSN o právech dítěte a jsou i součástí zdravotní politiky Světové zdravotnické organizace. **Zákaz požívání alkoholu do 18 let!!**

6.3 Kouření

Kouření současně s alkoholem patří k nejvíce zastoupeným zlovykům mladých lidí v dnešní době. Kouření tabáku je jedním z nejrizikovějších faktorů životního stylu, protože je nejčastější příčinou zbytečných a předčasných onemocnění a úmrtí. Základní škodlivé součásti tabákového kouře jsou nikotin, dehty, oxid uhelnatý, amoniak, nitrosaminy, formaldehyd, kyanid a řada dalších. Mnoho z těchto látek je prudce jedovatých a rakovinotvorných. Lepší než odvykat kouření je vůbec s kouřením nezačít. Měli bychom proto řádně informovat děti a mládež o negativních následcích kouření a varovat před nimi, ale zároveň by vedoucí měli představovat **vzor nekuřáckého chování**. Mají – li se změnit postoje ke kouření, je nutné, aby se **nekuřáctví stalo pozitivní sociální normou**, aby bylo moderní nekouřit.

6.4 Drogy

Od roku 1969 je dle definice **Světové zdravotnické organizace** za drogu považována jakákoliv látka (přírodní, či uměle syntetizovaná, mající i nemající status léku), která po vstupu do živého organismu, může pozměnit jednu, nebo více jeho funkcí. Drogová závislost se nazývá **toxikomanie**, tj. duševní a někdy také tělesný stav vyplývající ze vzájemné interakce mezi organizmem a drogou, charakterizovaný změnami chování a jinými reakcemi, které vždy zahrnují puzení brát drogu stále nebo opakovaně pro její účinky na psychiku, někdy také z obav před vznikem velice nepříjemných abstinenčních příznaků.

Příklady skupin některých drog:

Opiáty – heroin, opium, kodein

Stimulační drogy

- přírodní - kokain, crack, efedrin, kofein
- syntetické – amfetamin, metamfetamin, pervitin
- kanabisové drogy a ostatní halucinogeny – marihuana, hašiš

Protidrogovou prevenci můžeme rozlišit na 3 druhy:

Primární protidrogová prevence představuje veškeré aktivity realizované s cílem předejít problémům spojených s užíváním drog. **Sekundární protidrogová prevence** představuje veškeré aktivity cíleně zaměřené na předcházení a vzniku závislosti u osob, které již drogu užívají. **Terciální protidrogová prevence** je zaměřena na minimalizaci škod v souvislosti s drogovou závislostí a na prevenci recidivy.

7 Nebezpečí při pobytu v přírodě

Úpal – vzniká tím, že organismus zastaví tvorbu potu a dojde k nahromadění tepla v organismu. Úpal poznáme podle silně zarudlé hlavy, horké a suché pokožky, nejisté chůze a velmi vysoké teploty. Postižený může i upadnout do bezvědomí.

Jak postupovat? – postiženého uložíme do chládku, podepřeme horní část trupu, uvolníme oděv a přikládáme obklady namočené ve studené vodě.

Úžeh – vzniká přímým dopadem silného slunečního záření na nechráněnou hlavu. Znaky úžehu jsou rudá, horká hlava, chladná pokožka, neklid, bolení hlavy, nevolnost, zvracení, závratě až bezvědomí.

Jak postupovat? – dopravíme postiženého do chládku, hlavu podepřeme a ochlazujeme mokřými obklady. Prevence – v horkém počasí nutná **pokrývka hlavy!!!**

Bodnutí hmyzem- *komáři a vosí* bodnutí působí silné svědění, zarudnutí a opuchnutí v místě bodnutí. **Jak postupovat?** Zmírnění lze dosáhnout chladivými obklady ze studené vody nebo octanu hlinitého, svědění odstraní přípravek s antihistaminiky, které se nanášejí na kůži. Při bodnutí včely a sršně postupujeme stejně jako při komářím a vosím bodnutí s tím, že musíme

vyndat žihadlo. Pokud je bodnutím zasažena dutina ústní ihned ošetříme postiženému místo ledem a přikládáme studené obklady okolo krku. Pokud je postižený alergický nebo nemůže-li dýchat, **voláme okamžitě lékařskou pomoc!!**

Anafylaktický šok = prudká reakce, která vzniká při proniknutí cizorodé látky přímo do krevního oběhu (včelí, vosí bodnutí). Vedle místní reakce (otoku) dochází k dušnosti, snížení krevního tlaku, změnám pulzu, neklidu.

Alergie

Reakce organismu na cizorodý materiál (alergen) tvorbou imonoglobulínů E, histaminů

Nemoci způsobené alergií – **atopická onemocnění**

- atopická (alergická) rýma, pylová rýma
- atopické bronchiální (průduškové) astma
- atopická dermatitida – kopřivka
- přecitlivělost na některé složky potravy (průjmy, zvracení)

Lymská borelióza - nemoc, která je způsobena bakteriemi (borreliemi), které jsou přenášeny klíšťaty. Zhruba týden po štípnutí klíštětem, které ani nemusí být zaznamenáno, se rozšíří kolem místa kousnutí kruhová, zarudlá a svědivá vyrážka. Může se přidat i horečka a bolest v údech. Za dva až šest týdnů je postižený sužován bolestmi nervů, mohou být porušeny smysly jako sluch nebo chuť a velmi často dochází k ochrnutí svalstva poloviny obličeje. Pokud není choroba včas rozpoznána a léčena, mohou zůstat trvalé škody na srdci a kloubech. ***Jak se chránit?*** Jelikož neexistuje žádné očkování, jediná prevence spočívá v ***dobrém oblečení na procházky a použití repelentů***, které neumožní klíšťatům dosáhnout na holou kůži.

Klíšťová encefalitida – zánět mozku. Téměř vždy je zánět vyvolán virovou nákazou, jakými jsou chřipka, příušnice, spalničky, plané neštovice. Nákazu ovšem přenášejí také klíšťata (virus FSME). ***Jak se chránit? Očkováním proti virovým onemocněním.***

Vzteklina - akutní virové onemocnění zvířat přenosné na člověka. Onemocnění centrální nervové soustavy. Nemocná zvířata se vyznačují agresivitou, zvýšenou dráždivostí nebo naopak plachostí, výraznými změnami v chování. Virus je vylučován prakticky jen slinami, k infekci většinou dochází poraněnou kůží (pokousání). Vzteklna se vyskytuje buď jako

forma sídlišťní (pes, kočka) nebo forma sylvatická (liška, vlk, jezevec, ojediněle i netopýr). Pokud dojde k pokousání např. psem musí být tento pes vyšetřen **1. den po pokousání a následně 5. den po pokousání veterinárním lékařem**. Dále bychom se měli majitele psa zeptat na několik otázek :

- byl pes vakcinován?
- bylo pokousání vyprovokováno?
- je agresivita jeho vlastností?
- žije v oblasti vztekliny?
- reaguje na povely? poslouchá pána?
- je toto chování normální?
- přijímá krmivo, pije?

Pokud dojde k pokousání, měla by být rána **ošetřena mýdlovou vodou, desinfekce detergentním roztokem (kvarterní amoniové soli)**. Česká republika je od roku 2004 vztekliny prostá. Povinné očkování psů **starších 3 měsíců nařizuje vyhláška č. 316/2004**.

Dalším nebezpečím v přírodě může být například **uštknutí zmijí**. Z vlastní zkušenosti víme o tomto nebezpečí na Vltavě (**zmije černá**). Sérum se podává pouze lidem alergickým, zdravým m lidem se ve většině případů sérum nepodává.

8 Ochrana zdraví – hygiena prostředí

8.1 Ochrana zdraví

Prevence = předcházení nemocem (osobní hygiena, hygiena pracovního prostředí, zdravá životospráva)

Několik praktických zásad zdravé životosprávy pro děti:

1. pravidelná a pestrá strava (5x -6x denně), méně soli, méně sladkostí
2. dostatek spánku
3. pravidelný pohyb
4. dodržování pitného režimu (1,5- 2,5 litru denně)
5. žádné kouření, alkohol a jiné drogy

8.2 Hygiena prostředí

Hluk a ochrana před hlukem

Hluk = veškeré rušivé zvuky v prostředí, které člověka obtěžují a může mít i škodlivé účinky. (záleží také na okamžitém vztahu osoby k vnímanému zvuku)

Přípustné hodnoty hluku – nejvyšší přípustná maximální hladina

Pracoviště – 85 dB

Obytné stavby – 40 dB

Venkovní prostory - 50 dB

Dopravní prostředky - 80 dB

Teplota prostředí – klimatická pohoda

Optimální teplota prostředí souvisí s činností a aktivitou člověka (čím namáhavější práci člověk vykonává, tím nižší má být teplota okolního prostředí).

Optimální teplota např. ve školní třídě se pohybuje kolem 21° C, vysoké teploty by vyvolaly zvýšené pocení a zvýšenou únavu. Doporučené hodnoty relativní vlhkosti vzduchu se pohybují mezi 40-70 %. Klimatická pohoda je spojena i s čichovou pohodou prostředí. Zápach způsobuje především nepříjemné pocity. Pozor na klimatická zařízení, čističky a osvěžovače vzduchu např. na pracovišti (záněty v krku, pálení očí, nachlazení).

Škodliviny a jejich účinky:

Akutní účinky – okamžité působení vyšší dávky škodliviny – akutní otrava

Chronické účinky – dlouhodobé působení nižších dávek, mohou mít dočasné (vratné-reversibilní) účinky bez následků nebo může dojít trvalému (ireversibilnímu) poškození organismu.

Pozdní účinky – projevují se až po velmi dlouhé době, někdy i v dalších generacích

mutagenní účinky – schopnost škodliviny vyvolávat mutace, tj. trvalou změnu nukleové kyseliny a chromozómů v pohlavních buňkách a díky tomu jsou přenosné na potomstvo (insekticidy, PCB, i některé léky)

karcinogenní účinky – způsobují nádorové bujení - rakovinu (dehet, organická rozpouštědla např. benzen, vlákna azbestu, radon, sloučeniny Ni, As, aflatoxiny...)

teratogenní účinky – způsobují vrozené vývojové vady v průběhu embryonálního vývoje (ionizující záření, léky, PCB, nadbytek vitamínu A...)

alergenní účinky – vznik alergických reakcí (prach, pyl, plísně, formaldehyd, srst, peří, roztoči, bílkovinné složky potravy)

9 Zdravý životní styl a zdravá výživa u dětí

9.1 Obecná pravidla zdravé výživy

- kalorický příjem a potřeba musí být v rovnováze
- rozmanitá a pestrá a čerstvě připravená strava má přednost
- snížit zátěž těla škodlivými látkami
- co nejméně zatěžovat organismus přísadami v potravinách

Plnohodnotná výživa = forma výživy, která se nesnaží pouze o co nejzdravější výživu lidí, ale usiluje o šetrný vztah k našemu životnímu prostředí

Zásady plnohodnotné výživy

- dávat přednost obilným produktům neloupaného zrna
- polovinu potravin konzumovat v syrovém stavu
- omezit přísun výrobků z tučného masa
- co možná nejméně sladit
- minimalizovat přísun soli
- zabezpečit dostatečný přísun tekutin asi 3 litry denně

9.2 Problémy stravování u dětí

Rodiče dětí často díky rychlému životnímu stylu porušují zásady zdravé výživy. Jedí ve spěchu, nepravidelně, často volí rychlá občerstvení (hamburger, párek v rohlíku, hranolky, majonéza, hodně bílého pečiva, sladkostí). Nedodržují správný pitný režim. Někdy si tyto špatné návyky z rodiny odnesou i děti. ***Potom na táborech slyšíme: „ Já nechci maso a zeleninu, dám si radši rohlík s nutelou“*** Děti v dnešní době jsou také hodně zvyklé na tzv. hnědé sladké limonády, což je vlastně „cukrová voda“, nebo balené vody sycené i nesycené oxidem uhličitým. Nesycené vody však mohou obsahovat nepovolená množství

choroboplodných zárodků, především v letních měsících. Proto pokud volíme minerální vody, je vhodné je střídat. Kvalita pitné vody z veřejných vodovodů je v ČR velmi dobrá, proto je někdy zbytečné vydávat peníze za balenou vodu, která má možná horší kvalitu, než ta, co nám vytéká z kohoutku. **Velkými problémy ve stravování** u dětí každoročně na táborech sledáváme nezájem o zeleninu a ovoce a naopak velkou chuť na sladké (marmelády, nutely, kečupy a sladké omáčky). **Pokud chceme, aby jedly zdravě naše děti, měli bychom jim jít příkladem a zdravě jíst také.**

Výživová doporučení pro děti starší 4 let	Porce/den
Obiloviny, těstoviny, pečivo, rýže	3-4
Zelenina	3-4
Ovoce	2
Mléko a mléčné výrobky	1-3
Maso, drůbež, vejce, luštěniny, ořechy	1-1,5
Tuky a cukr	1

Tabulka 1: Výživová doporučení pro děti

10 Zdravotní rizika z potravin – salmonelóza a botulismus

Konzervování potravin - známé metody – nasolování (ryby, sýr, maso), nakládání do octa, zavařování s cukrem, mléčné kvašení (kysané zelí, okurky rychlokvašky). Ke konzervování se lépe hodí bílý kov než sklo, které propouští světlo.

Clostridium botulinum produkuje botulotoxiny = proteinové neurotoxiny - pozor na otravu **botulotoxinem** (tzv. klobásový jed) – podomácku připravené **zeleninové nebo masové konzervy**, letální dávka toxinu stanovená je 0,1 ng/kg živé váhy.

Príznaky – nervové poruchy, zástava činnosti tenkého střeva, močení, porucha polykání a dýchání. Nutné je včasné podání séra, jinak hrozí úmrtí.

Salmonelóza- způsobena bakteriemi rodu *Salmonella* spp. Salmonely jsou významnými původci alimentárních onemocnění. Roční incidence salmonelóz se v humánní populaci pohybuje kolem 270 případů na 100 000 obyvatel. Bakterie rodu *Salmonella* se primárně vyskytují ve střevním traktu zvířat i lidí a vylučovanými fekáliemi kontaminují životní prostředí (voda, půda) a potraviny.

Lidé salmonely vylučují ve faeces jednak v akutním stádiu onemocnění salmonelózou (klinické příznaky onemocnění), dále pak i po proběhlém onemocnění (bez klinických příznaků) a to po dobu až několika měsíců.

Výskyt v potravinách

K nejčastěji kontaminovaným potravinám patří:

- *syrové maso (drůbeží, vepřové)*
- *syrová vejce*
- *potraviny s vysokým podílem ruční práce např. cukrářské a lahůdkářské výrobky*

Několik pravidel pro vedoucí dětských putovních táborů

- 1. Vždy nakupujeme čerstvé suroviny a vaříme pouze z nich!!**
- 2. Nikdy neuchováváme potraviny, které by se mohly zkazit do druhého dne.**
- 3. Pokud mytí nádobí provádí služba, musí vedoucí zkontrolovat, zda bylo mytí správně provedeno.**
- 4. Konzervy používáme jen z běžné prodejní sítě, nikoliv konzervy podomácku vyrobené.**
- 5. Používáme pouze pitnou vodu.**

11 Zdravotní rizika spojená s cestováním

Pásmová nemoc – při delších cestách letadlem, časový posun, nutné přizpůsobení

Výšková (horská) nemoc – při cestě do velehor, dušnost, únava, zrychlení tepu a dýchání

Mořská nemoc - nechutenství, bledost, časté zívání, nevolnost, závratě, zvracení

Nebezpečí trombózy - při dlouhém sezení v autobuse, nutné přestávky

12 Pohyb pro zdraví

Každý pohyb vyžaduje souhru celé řady systémů, např. kosterního svalstva, kostí a vazů, nervového systému a krevního oběhu. V popředí je vždy ta část dílčích výkonů, které daný druh sportovní činnosti vyžaduje, např:

- Běh, jízda na kole, veslování, plavání a běh na lyžích trénují především **vytrvalost**
- Kulturistika, zápas, vzpírání nebo zvedání činek trénují především **sílu**
- Jezdecký sport, tanec, bruslení, jízda na kolečkových bruslích a na skateboardu trénují především **pohyblivost**

Pro lidské zdraví je důležitá jak vytrvalost a síla, tak koordinace a pohyblivost. Avšak největší význam pro zachování zdraví má vytrvalostní trénink, který zatěžuje sval natolik, že právě ještě dokáže pokrýt potřebu kyslíku z krve - **aerobní trénink**. Aerobní vytrvalostní trénink zvyšuje prokrvování, zlepšuje zásobování kyslíkem a zvětšuje objem dýchání. Zvyšuje rezervy výkonnosti srdečního a cévního systému především tehdy, zatěžuje-li střídání napětí a uvolňování u více svalových skupin rovnoměrně a dynamicky. Nerovnoměrné přetěžování svalu vede **k anaerobnímu zatížení**. Při něm si musí sval kyslík, který potřebuje pro svou práci vyrábět sám změnou pochodů látkové výměny.

Sport s dětmi

Vývoj dětského pohybového aparátu a správného držení těla je dobré podporovat svobodným pohybem. Každé dítě, bez ohledu na věk, má přirozenou potřebu pohybu. Problémy většinou nastávají na počátku školní docházky, když děti musejí sedět klidně a tím vznikají i první chyby v držení těla. K vyrovnání pohybu mohou přispět takové druhy sportu jako **běh, plavání, cyklistika, míčové hry, pobyty v přírodě, zotavovací akce v přírodě, turistické akce a dětské tábory**. Na těchto akcích dochází k rozvoji pohybu při různých hrách, pěších túrách, vodní turistice, cykloturistice atd. Dále tyto akce přispívají ke správnému formování osobnosti dítěte, děti se zde naučí komunikovat v kolektivu vrstevníků atd.

13 Použitá literatura

Čevela R., Čeledová L., Dolanský H., *Výchova ke zdraví pro střední zdravotnické školy*, Grada, 2009, 108 stran

Corazza V., Daimler R . et al., *Kniha o zdraví*, 1990, 915 stran

Brož J., Bajzová M., *Pohybem ke zdraví: Chůze*, Nakladatelství Weisnerová, 2007, 27 stran

<http://cukrovka.zdrave.cz/cukrovka-u-deti/> staženo dne 25.1. 2011